

الگوی روابط اجتماعی سالم از دیدگاه اسلام

مجتبی سرلک

طلبه حوزه علمیه مدرسه معصومیه

محمد اصغر نژاد

طلبه حوزه علمیه مدرسه معصومیه

محمد زاهدی نیا

طلبه حوزه علمیه مدرسه معصومیه

چکیده:

جامعه انسانی به رابطه طولی پیروی و هدایت پذیری از یک سو، و رهبری و راهنمایی از سوی دیگر نیاز دارد و این امر، نیازمند پرورش و آموزش و ارتباط علمی است. اسلام به عنوان برترین دین جهانی و قرآن به عنوان آخرین کتاب آسمانی، بر این موضوع تأکید کرده اند. پیوندها، آوندهایی نازک برای تغذیه درخت تناور جامعه اند. اجتماع انسانی برای ادامه حیات خویش، به دوستی ها و رابطه ها، نیازمند است و سرسبزی و نشاط جامعه در گرو حفظ این رابطه ها و سالم سازی و بهبود و رشد همیشگی آن هاست. پیوند انسان ها، عرصه وسیعی از رفتار های جمعی و کردارهای دوسویه و چندسویه را از پیوستگی دو همسر تا همبستگی دو ملت دربر می گیرد. در این گستره پر پهنه، آنچه می تواند یاریگر ما در برقراری ارتباط سالم و استوار باشد، تکیه کردن به داشته های مشترک انسانی است. اگر پیوندی انسانی بر اساس داشته ها و سرمایه های مورد اتفاق هر دو سوی پیوند شکل گیرد، سلامت، مانایی و پایداری ارتباط را به ارمغان می آورد و بوستان روابط انسانی را غرق گل های خوشبوی محبت می کند.

کلید واژه: پرورش، ارتباط، جامعه، پایداری

مقدمه

این موضوع از آیات قرآن کریم نیز مستفاد می‌گردد که اصولاً اجتماعی بودن و ایجاد روابط اجتماعی با هم‌نوع خود در متن خلقت و آفرینش او پی‌ریزی شده است. خداوند در سوره مبارکه حجرات آیه ۱۳ این موضوع را این چنین مورد تأکید خود قرار می‌دهد «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» ای مردم! شما را از مردی و زنی آفریدیم و شما را ملت‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا به این وسیله یکدیگر را بازشناسید (نه اینکه به این وسیله بر یکدیگر تفاخر کنید) همانا گرمای‌ترین شما نزد خداوند متقی‌ترین شماست.

این موضوع در سوره فرقان در آیه ۵۴ نیز تأکید شده است «هو الذی خلق من الماء بشرا فجعله نسبا و صهرا»؛ اوست که از آب، بشری آفرید و آن بشر را به صورت نسب‌ها (رابطه‌های نسبی) و خویشاوندی دامادی (رابطه‌های سببی) قرار داد.

این موضوع در روایات نیز مکرر مورد تأکید واقع شده است. مثلاً امام علی (ع) در نهج‌البلاغه می‌فرمایند «با مردم چنان معاشرت نمائید که اگر از دنیا رفتید بر شما بگریند و اگر زنده ماندید آرزومند دیدار شما باشند» ملاحظه می‌گردد که روابط اجتماعی و معاشرت نیکو و سازنده از اصول برساننده بنیان‌های اجتماعی اسلام است.

شاید یکی از دلایل خلقت نایکسان و متفاوت انسان‌ها از نظر امکانات و استعدادها را باید در همین اهمیت روابط اجتماعی در اسلام جستجو نمود.

و اگر این گوناگونی و تفاوت‌ها نبود شاید هیچ کس برای رفع کمبودها و مایحتاج خود به دیگران رجوع نمی‌کرد و روابط اجتماعی شکل نمی‌گرفت.

نقش دین در تمدن و فرهنگ انسانی

کلا ادیان الهی و آسمانی و مخصوصاً دین اسلام در ترویج فضایل، آرمان‌ها، آداب مثبت و خصلت‌های نیکو، و علم نقش مؤثری داشته‌اند. اسپنسر در این باره می‌گوید: «بیان آداب و فضایل جوامع که پایه‌ی تمدن آن‌هاست، ناشی از دین است» المنار، شیخ محمد عبده، ، تقریر رشید الرضا، ج ۴، ص ۴۲۹

دین و مذهب در حوزه اجتماعی به دنبال پی‌ریزی جامعه‌ای است که در آن ارزش‌ها و اصول انسانی و معنوی حاکم باشد و این ارزش‌ها و اصول در روابط اجتماعی افراد از کوچک‌ترین واحد اجتماع یعنی خانواده تا سطح کلان جامعه تبلور پیدا کند

نقش دین در وضع یا تشریع قوانین و روابط اقتصادی مخصوصاً معاملات با یکدیگر

از آنجا که خالق متعال به بهترین نحو به مصالح و مصالح فردی و اجتماعی آگاه است روابط اقتصادی انسان‌ها با یکدیگر را تشریح کرده برخی از روابط موجود را امضا کرده چنانکه می‌فرماید ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ﴾ نساء/۲۹ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اموال همدیگر را به ناروا مخورید - مگر آنکه داد و ستدی با تراضی یکدیگر، از شما (انجام گرفته) باشد» و برخی را نفی می‌کند ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾

بقره/۲۷۸ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از خدا پروا کنید؛ و اگر مؤمنید، آنچه از ربا باقی مانده است واگذارید» از جمله معاملاتی مانند بیع و اجاره و مضاربه و مزارعه و ... در مورد مسائل اقتصادی را جایز دانسته و ربا و رشوه و ... را حرام می‌داند.

در جنبه روابط انسانی نیز ازدواج دائم و موقت را راه رابطه انسانها با دیگر دانسته و هر گونه رابطه غیر مشروع را جایز نمی‌داند.

حل تنازعات و تعارضات میان انسانها

دین با شناختی که از انسان دارد و او را در موارد مختلف به عجز بودن ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا﴾ اسراء/۱۱ و آزمند بودن ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا﴾ معارج/۱۹ توصیف کرده است برای حل اختلافات ممکن بین انسانها قوانینی را جعل کرده است که اگر اختلافی پدید آمد حل شده و ماده نزاع از میان برداشته شود. در حال حاضر قوانین مدنی جمهوری اسلامی ایران برگرفته از شریعت مبین اسلام است.

پشتیبانی از اخلاق

گرچه بر مبنای حسن و قبح عقلی و ذاتی، عقل توان درک کلیات حسن و قبح اشیا و پاره‌ای از جزئیات را دارد؛ ولی انسان در بخش مهمی از مصادیق حسن و قبح به شریعت و دین محتاج است؛ علاوه بر این که در مدرکات عقل نیز احکام اخلاقی دین، نقش تقویت کننده‌ای را ایفا می‌کند و هم چنین عقاید و باورهای دینی، پشتوانه و ضامن اجرایی اخلاق اند؛ علاوه بر این که دین در پیدا کردن هویت اخلاقی به افراد مدد می‌رساند. ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا﴾ فتح/۲۹ «محمد صلی الله علیه و آله و سلم فرستاده‌ی خداست و کسانی که با او هستند، بر کافران سختگیر با همدیگر مهربانند. آنها را در رکوع و سجود می‌بینی که فضل و خشنودی خدا را می‌جویند»

بیان چگونگی تعاملات بین افراد با یکدیگر در یک جامعه و بیان اصول کلی روابط با بیگانگان یعنی تبیین اصول سیاست خارجی.

دین اسلام اصول کلی را برای رابطه انسان با طبیعت نیز بیان کرده است

همبستگی و وفاق، اساس یک زندگی اجتماعی است و زوال آن موجب فرو ریزی ساخت جامعه و از هم پاشیدگی حیات اجتماعی است. از طرفی، هر فردی بر اساس غریزه خویشتن دوستی، نفع خویش را می‌طلبد؛ گرچه به ضرر دیگران بینجامد و این حالت غریزی، موجب اختلاف درگیری است. دین با تبیین حیات دنیوی و مقدمه خواندن آن برای زندگی اخروی و نیز دعوت به گرایش‌های معنوی و تربیت ویژه‌ی اخلاقی، این وحدت و انسجام و همبستگی را فراهم می‌آورد. هم چنان که اولین ارمغانی که دین اسلام به ایران داد، تبدیل افکار و عقاید مذهبی متشتت به عقیده‌ی واحد بود. قرآن برای تداوم همیشگی، رفع اختلاف و دور نگه داشتن جامعه از اختلاف، پیروی از صراط مستقیم، تمسک به حبل الله، پذیرفتن داوری دین و توجه به شعار الهی را پیشنهاد می‌دهد. برخی جامعه‌شناسان می‌گویند دین پیوستگی‌های اعضای جوامع و الزامات اجتماعی را که به وحدت آنان کمک می‌کند ازدیاد می‌بخشد.

کنترل افراد جامعه

باورهای اعتقادی، به ویژه اعتقاد به خدا و معاد، ضامن اجرایی ارزش‌ها و هنجارهای دینی‌اند و این ضمانت اجرایی، در کنترل جامعه و سلامت آن نقش به سزایی دارد؛ به عبارت دیگر، افراد جامعه و حکومت با سه روش، کنترل و نظارت می‌شوند؛ نخست، نظارت بیرونی رسمی که از طریق احکام جزایی و انواع مجازات‌ها صورت می‌پذیرد؛ دوم، نظارت بیرونی غیر رسمی که دعوت خداوند به امر به معروف و نهی از منکر به عنوان عاملی بازدارنده در مقابل انحرافات جامعه مصداق بارز آن است ﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ آل عمران/۱۰۴ «و باید از میان شما، گروهی، (مردم را) به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وادارند و از زشتی بازدارند، و آنان همان رستگارانند» نوع سوم کنترل درونی است که از طریق باورهای اعتقادی تحقق می‌یابد و این نوع نظارت، علاوه بر هزینه کم، تأثیر و نقش بیش تری را ایفا می‌کند. باورهای اعتقادی، به ویژه اعتقاد به خدا و معاد، ضامن اجرایی ارزش‌ها و هنجارهای دینی‌اند و این ضمانت اجرایی، در کنترل جامعه و سلامت آن نقش به سزایی دارد

خرافه‌ها و عصبیت‌های کور، بزرگ‌ترین مانع رشد و تکامل و ترقی انسان هاست که زدودن آن‌ها از مبارزه با شرک و بت پرستی، طاقت فرساتر است. تقلیدهای کورکورانه از باورهای باطل گذشتگان، مانند ماده پنداشتن فرشتگان، نگرش منفی به زن و فرزند کشی، تکاثر اموال، تفاخر و ده‌ها بیماری دیگر، تنها به دست دین زدوده شده‌اند و امروزه نیز با عصبیت‌های مدرن و خرافه‌های پست مدرن رو به روییم که زوال آن‌ها تنها توسط دین اصیل اسلام میسر است دین علم را وسیله‌ای برای تأمین زندگی بهتر انسان می‌داند و انسان را برای فراهم کردن زندگی همراه با معنویت و راحتی خانواده مسئول می‌داند.

زدودن عقائد باطل و خرافی از جوامع انسانی

منظور از روابط اجتماعی چیست؟

روابط اجتماعی ارتباط بین دو نفر و بیشتر یا بین چند گروه را بیان می‌کند. این روابط می‌تواند صورت همکاری، تفاهم و دوستی داشته باشد و می‌تواند به صورت تضاد و تنش و کشمکش و گاه بی تفاوتی و همزیستی باشد. به بیان دیگر، روابط اجتماعی ارتباط و وابستگی متقابل انسان‌ها و جهت گیری رفتاری آنهاست که می‌تواند در جهت دوستی یا دشمنی باشد. زندگی اجتماعی بدون ارتباط قابل دوام نخواهد بود و به قولی ارتباط سنگ بنای جوامع انسانی است. جوامع بشری بدون برقراری ارتباطات پیشرفتی نخواهد داشت اما با گسترش ارتباطات الکترونیک و وسایل ارتباطی نوین ارکان جوامع بشری تحت تأثیر قرار گرفته‌اند. دنیای یک کودک در چهل سال پیش، خیابان و محله‌اش بود، اما امروز کودکان با گوشی موبایل شان به همه جای دنیا می‌توانند سرک بکشند.

رفتار اجتماعی مطلوب

- رفتار اجتماعی مطلوب به عنوان فعالیتهای داوطلبانه‌ای که قصد دارند به فرد یا گروهی دیگر سود برسانند توصیف می‌شوند (آیزنبرگ و ماسن، به نقل از آنا بیکر ۲۰۱۰).
- رفتار اجتماعی مطلوب به مجموعه‌ای از فعالیتهای اشاره دارد که قصد حل برخی از درخواست‌های دریافی از دیگران را دارد، به عنوان مثال کمک به فقرا، رساندن کمک‌های اولیه به شخص مصدوم و ....

روابط اجتماعی مطلوب در جوامع مختلف با جوامع اسلامی متفاوت است، چرا که در هر یک از جوامع بین ارتباطات اجتماعی و دین و آئین هر جامعه پیوندی قوی و غیر قابل انفکاک وجود دارد، به تعبیری می‌توان گفت: زمانی می‌توانیم به طور کامل یک رفتار اجتماعی را مطلوب بدانیم که نسبت به فرهنگ و دین آن منطقه شناخت داشته باشیم. چرا که شاید یک رفتاری در جوامع غربی مطلوب به نظر رسد، در حالی که اسلام آن رفتار را منع کرده یا برای آن هیچ ارزشی قائل نیست. به طور مثال در برخی از جوامع مال و ثروت و مقامات بلند اجتماعی و سیاسی معیار ارزش‌های واقعی انسان می‌باشد در حالی که اسلام خط بطلانی روی همه‌ی این باور ها می‌کشد، و ارزش‌های واقعی انسان را در صفات ذاتی او مخصوصاً تقوا و پرهیزگاری تعهد و پاکی او می‌داند.

روابط اجتماعی مطلوب در جامعه اسلامی

اسلام دینی اجتماعی است، احکام فردی آن نیز دارای آهنگی اجتماعی است. هدف اسلام، تنها ساختن انسان‌هایی با ایمان و دین‌دار نیست، بلکه هدف اساسی آن بنای جامعه‌ای دینی و اسلامی است. جامعه‌ای که روابط اجتماعی آن بر اساس اهداف و احکام دین سامان یابد و سعادت فرد با سعادت جامعه پیوند خورده و میان ارتباطات اجتماعی و ایمان اسلامی پیوندی قوی و غیر قابل انفکاک پدید آید. یکی از مسائلی که دین مبین اسلام در این راستا برای آن اهمیت بسزایی قائل شده، روابط اجتماعی مطلوب است. لذا اسلام به عنوان دینی اجتماعی که به تمام جنبه‌های زندگی انسان می‌پردازد، لزوم روابط اجتماعی مطلوب را مورد تأکید قرار داده است و برای آن برنامه‌ای جامع ارائه داده است.

از آیات کریمه قرآن استفاده می‌شود که اجتماعی بودن انسان در متن خلقت و آفرینش او پی‌ریزی شده است. چنانکه در سوره مبارکه حجرات آیه ۱۳ می‌فرماید «یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقیکم»؛

ای مردم! شما را از مردی و زنی آفریدیم و شما را ملت‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا به این وسیله یکدیگر را بازشناسید (نه اینکه به این وسیله بر یکدیگر تفاخر کنید) همانا گرامی‌ترین شما نزد خداوند متقی‌ترین شماست. در این آیه کریمه ضمن یک دستور اخلاقی، به فلسفه اجتماعی آفرینش خاص انسان اشاره می‌کند به این بیان که انسان به گونه‌ای آفریده شده که به صورت گروه‌های مختلف ملی و قبیله‌ای درآمده است، با انتساب به ملیت‌ها و قبیله‌ها بازشناسی یکدیگر که شرط قطعی زندگی اجتماعی است صورت می‌گیرد، یعنی اگر این انتساب‌ها که از جهتی وجه اشتراک افراد و از جهتی وجه افتراق افراد است، نبود، بازشناسی ناممکن بود و در نتیجه زندگی اجتماعی که بر اساس روابط انسان‌ها با یکدیگر است امکان‌پذیر نبود

برهمن اساس آموزه‌های اسلامی آداب معاشرت را در محورهایی همچون معاشرت با خانواده، معاشرت با خویشان، معاشرت با همسایگان، معاشرت با دوستان، معاشرت با زیردستان، معاشرت با مسلمانان و در نهایت معاشرت با غیر مسلمانان تبیین نموده و برای ارتباط‌گیری با هر گروه بایدها و نبایدهایی را مطرح کرده است.

در این میان التزام به برخی اصول روابط اجتماعی و پرهیز از بعضی از آداب نکوهیده در تعامل با همگان ضروری توصیف شده است. به دیگر بیان رعایت برخی بایدها و نبایدها فصل مشترک روابط اجتماعی یک مسلمانان با هر انسانی در هر جایگاهی به شمار رفته است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره شده و بایدها و نبایدهای اختصاصی هر نوع تعامل به مجالی دیگر واگذار می‌شود. اما مهم‌ترین بایدهای لازم الاجرا در روابط اجتماعی انسان‌ها به شرح ذیل است:

۱- عدالت؛ چنان‌که آیه ۲ مائده به صراحت مسلمانان را حتی در تعامل با کافران که زندگی مسالمت‌آمیزی با مسلمانان دارند، به

عدالت فراخوانده و به آنان هشدار داده که مبادا از مدار حق خارج شوید که در این صورت به عذاب سنگین الهی مبتلا می‌گردید.
۲- صداقت، آیه ۳ سوره صف یکی از مواضعی است که برخی مسلمانان را توبیخ نموده که چرا گفتارتان با رفتارتان هماهنگ نیست و به سخنان خود پایبند نیستید.

۳- رعایت ادب؛ به ویژه ادب در برابر کسانی که حق بر گردن فرد دارند. چنانکه درباره پیامبر اکرم (ص) بارها توصیه به ادب و احترام فرموده و مؤمنانی که از پیامبر پیشی گرفته و اطاعت از رسول را فراموش می‌کنند یا صدایشان را از صدای پیامبر بلند می‌کنند، با سخت‌ترین عبارات توبیخ کرده و حتی اعمال آنان را در مرز نابودی توصیف کرده است. (حجرات/ ۱-۵) چنانکه درباره احسان به والدین و مهربانی با آنان نیز توصیه‌های مؤکدی شده است. (اسراء/ ۲۲-۲۳)

۴- نیکو سخن گفتن؛ این آموزه اخلاقی گاه با عنوان فرمان به زیبا سخن گفتن با مردم بیان شده (بقره/ ۸۳، اسراء/ ۵۳) و گاه به شکل نهی از هرگونه بی‌ادبی و درشتی در گفتار تجلی یافته است. چنان که از تمسخر، لقب زشت دادن به دیگران، غیبت (حجرات/ ۱۱) و درگوشی سخن گفتن نهی شده است. (مجادله/ ۷-۱۱)

۵- خدمت به دیگران؛ که تحت عنوان تعاون با یکدیگر در نیکی و احسان در آیات قرآن مطرح شده است. (مائده/ ۲) چنانکه خداوند پیامبر را حریص‌ترین فرد در خدمت رسانی و یاری به دیگران وصف نموده؛ (توبه/ ۱۲۸) تا جایی که گویی نزدیک است پیامبر از شدت میل به هدایت گری به دیگران جان خود را از دست دهد. (شعراء/ ۳)

۶- انفاق؛ در آیات فراوانی به انواع انفاق‌های واجب و مستحب توصیه مؤکد شده (معارج/ ۲۴، بقره/ ۲۴۵) که همیشه نیز تنها در قالب کمک مالی نیست؛ بلکه گاهی کمک فکری و مشاوره (شوری/ ۳۸) و گاهی همدردی زبانی است.

۷- خوش اخلاقی؛ که یکی از بزرگ‌ترین فضائل آدمی است. چنانکه قرآن پیامبر اکرم (ص) را که الگوی رفتاری مسلمانان است، دارای خلق عظیم، (قلم/ ۲-۳) قلبی مهربان (آل عمران/ ۱۵۹)، سعه صدر (انشراح/ ۱)، شنوا و پذیرای دیگران (توبه/ ۶۱) معرفی کرده است.

۸- نوع دوستی؛ برهمین اساس قرآن مؤمنان را برادران یکدیگر نامیده و حقوق برادری را بر روابط آنان جاری ساخته است. از دیگر سو عداوت و کینه را از دو مؤمن نپذیرفته و همگان را به ایجاد پیوندهای صلح و دوستی میان مسلمانان فراخوانده است. (حجرات/ ۱۰) حتی در گامی فراتر چنان در پی تعالی روابط انسانی برآمده که از بندگان صالح خود خواسته تا در برابر بدی‌های هم نوعان خود نیکی کنند تا بدین وسیله دشمنان را به دوستان تبدیل نمایند. (ممتحنه/ ۷، فصلت/ ۳۴)

در نهایت معیار اصلی در روابط اجتماعی را می‌توان این قاعده روایی دانست که هر چه برای خود می‌پسندی برای دیگران هم بپسند. این قانون در حقیقت معیار و ملاکی کلی و عام برای اخلاق اجتماعی و نحوه معاشرت با دیگران است. به تبع آن بهترین و کامل‌ترین معیار برای تشخیص درستی یا نادرستی رفتارهای اجتماعی ما نیز همین معیار است که می‌توان آن را در همه برخوردهای اجتماعی به کار گرفت؛ اعم از برخورد با همسر، فرزند، پدر و مادر، اقوام، همسایگان، شهروندان و به طور کلی سایر انسان‌ها.

از دیگر سو نبایدهایی را نیز در روابط اجتماعی باید رعایت نمود که سهل انگاری در وقوع هریک از آن‌ها موجب تخریب و سستی روابط سالم اجتماعی گشته و همبستگی جامعه را کاهش می‌دهد. اهمّ این آسیب‌ها نیز به شرح ذیل است:

۱- بدبینی‌های بی‌جا؛ سوءظن و بدبینی‌های بی‌جا را می‌توان از جمله عوامل شکل‌گیری اختلاف و تفرقه‌گرایی و دامن زدن به آتش تشتت و پراکندگی دانست. اسلام چنین روحی را در میان جامعه شدیداً محکوم کرده و با بیانها و هشدارهای گوناگونی، اهل

- ایمان را از آن برحذر می‌دارد، تا از زیان‌های فردی و اجتماعی آن در جامعه جلوگیری نماید. (حجرات/ ۱۲) حضرت علی(ع) نیز می‌فرماید «وقتی سخنی را می‌شنوید، تا می‌توانید برای آن احتمال خیر و صحیح بدهید، درباره آن گمان بد نبرید».
- ۲- بهتان و افترا؛ موجب شکاف و اختلاف در جامعه گشته و زوال ایمان بهتان زننده را به همراه می‌آورد. امام صادق(ع) می‌فرماید «هرگاه شخص مؤمنی به برادر مسلمانش بهتان بزند و تهمت به او ببندد، ایمان درونی اش نابود می‌شود، همان طور که نمک در آب نابود می‌گردد».
- ۳- جاه طلبی و برتری جویی. از جمله علل مهم اختلاف و دسته بندی‌های یک جامعه را می‌توان جاه‌طلبی و برتری جویی برخی از افراد دانست. کسانی که برای خود جایگاه ویژه‌ای قائل هستند و خود را موجودات برتر از سایرین می‌دانند، به تدریج برای رساندن خود به جایگاه موهوم دست به اقدامات تجاوزگرانه‌ای می‌زنند. روحیه چنین افرادی مستکبرانه و عملشان استکباری است. رفتار مستکبرانه، آمیخته با ستم و تعدی است. مبتلایان به روحیه استکباری می‌کوشند بهترین امکانات و بهترین موقعیت اجتماعی را به خود اختصاص دهند و حتی اطرافیان و هواداران را نیز به جایگاهی برسانند که شایسته شان نیست و بدین ترتیب نظامی طبقاتی به وجود می‌آید که در آن فرودستان باید در خدمت فرادستان قرار بگیرند. لذا جاه طلبی و برتری جویی در مرحله اول موجب خودخواهی و عصبان می‌گردد و سپس فرد جاه‌طلب وقتی در هدف‌های خود پیروز نشد، به اختلاف و تفرقه گرایی دامن می‌زند. قرآن کریم برای جاه‌طلبانی که قهراً به عصبان و سرکشی نیز می‌پردازند می‌فرماید «خانه آخرت را برای کسانی قرار می‌دهیم که در زمین خواستار برتری و فساد نیستند و فرجام (خوش) از آن پرهیزگاران است پیامبر(ص) نیز می‌فرماید «حبّ مال و جاه‌طلبی نفاق را در دل می‌رویاند، همان طور که آب سبزی را می‌رویاند».
- ۴- بخل، حسد و کینه را نیز می‌توان از انگیزه‌های اختلاف و تفرقه گرایی در جامعه به شمار آورد. بدین جهت اسلام این صفات را هم مذموم و منفور و حتی گاهی نابود کننده ایمان افراد قلمداد کرده است. امام باقر(ع) می‌فرماید «به یقین حسد نیروی ایمان را می‌خورد، همچنان که آتش هیزم را می‌خورد و نابود می‌کند».
- ۵- خواهش‌های نفسانی به اندازه‌ای توان دارند که انسان را به نادیده گرفتن موازین تعیین شده وادارند، به گونه‌ای که حتی مقدس‌ترین ایده‌ها و آرمان‌ها را نادیده بگیرد. بسیاری از رفتارهای نابه هنجار و حق کشی‌ها و حریم شکنی‌ها از نفسانیات انسان سرچشمه می‌گیرند. خواهش‌های نفسانی جلوه‌های فراوانی دارد، از عوامل بسیار نیرومند تفرقه و تشتت است. آیات زیادی در قرآن وجود دارد که در آن‌ها از نفسانیات و آثار و تبعات آن‌ها سخن گفته شده است. چنانکه اختلاف دینی در میان عالمان، ناشی از بغی و حسد معرفی شده است (بقره/ ۲۱۳).
- درنهایت سلامت جامعه و دستیابی به مردمانی رضایتمند، امیدوار، پرتلاش، آگاه و خردمند جز با رعایت اصول ضروری اخلاق در روابط اجتماعی میسر نیست. چنانکه خداوند به صراحت می‌فرماید «سعادت و ضلالت هر جامعه در گرو عملکرد مردمان آن جامعه است و سرنوشت هر امت فقط به دست خودشان تعیین می‌گردد (رعد/ ۱۱).

نتیجه گیری

یکی از مهم ترین وجوه تمایز علوم مبتنی بر مبانی اسلامی با علوم تمدن غرب در این است که مبانی اسلامی از یک حقیقت واحد ثابت به نام توحید نشأت گرفته اند و در نتیجه دارای ارزش ها و اصول ثابتی هستند، البته این مطلب به معنی بساطت و عدم پیچیدگی مدیریت اسلامی نیست. زیرا مدیریت اسلامی به دلیل برخورداری از وجوه معنوی و عوامل مؤثر غیبی دارای پیچیدگی بیشتری از مکاتب مدیریت غربی می‌باشد.

در مقابل علوم تمدن غرب دارای اصولی واحد و چارچوب نظری ثابت برای نظریه پردازی نیستند در نتیجه دچار کثرت فراوانی در مبانی و مبادی می باشد.

منابع

۱. قرآن کریم

۲. مقاله اصول و مبانی ارتباطات جمعی نویسنده: محمد حسنی

۳. کتاب در آمدی بر مدیریت جهادی مبتنی بر آموزه های نهج البلاغه و سیره ی امامین انقلاب اسلامی و شهدا – نویسنده: جمعی از پژوهشگران با مقدمه دکتر علی رضائیان